

4η επιμόρφωση UpCare (09/06/2023): Η έννοια της διαφορετικότητας ως βασικό αίτιο στις εκφάνσεις έμφυλης βίας.

Φύλο

- Τι είναι φύλο και τι έμφυλες ταυτότητες;
- Πόσα φύλα υπάρχουν;
- Υπάρχει φύλο;
- Τι σημαίνει επιτελεσματικότητα φύλου;
- Διαθεματικότητα
- Ο/η/το ειδικός/ή/ό σε θέση εξουσίας
- Βία / Έμφυλη βία / Συναίνεση / Κουλτούρα βιασμού / Υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις
- Ψυχολογιοποίηση βίας
- Ανθεκτικότητα: Ψυχική & Κοινωνική

Πόσα φύλα υπάρχουν;

Κοινωνικό φύλο: Έννοια που αναφέρεται στις κοινωνικές διαφορές, ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, σε αντίθεση με τις βιολογικές διαφορές. Στο κοινωνικό φύλο συμπεριλαμβάνονται όλες οι κοινωνικές συμπεριφορές και τα κοινωνικά χαρακτηριστικά, οι νόρμες και οι δραστηριότητες, που η εκάστοτε κοινωνία μιας δεδομένης ιστορικής περιόδου αποδίδει ως «τυπικά» στη γυναίκα και τον άνδρα.

Σύμφωνα με την κυρίαρχη αντίληψη, θεωρείται ότι αυτές οι συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά εκπορεύονται «φυσικά» από το βιολογικό φύλο (sex). Αυτό όμως δεν ισχύει. Αντίθετα συγκροτούνται και επιβάλλονται από την κοινωνία. Οι άντρες και οι γυναίκες γίνονται, δεν γεννιούνται. Οι κανόνες του κοινωνικού φύλου, αν και βαθιά ριζωμένοι σε κάθε κουλτούρα, επιδέχονται διαρκούς τροποποίησης αλλά και κριτικής αμφισβήτησης, ενώ παρουσιάζουν μεγάλο εύρος τόσο μέσα στην ίδια όσο και σε διαφορετικές κουλτούρες.

Βιολογικό φύλο: Αποτελεί το σύνολο εκείνο των βιολογικών χαρακτηριστικών (π.χ. γονάδες, φυλετικά χρωμοσώματα, ορμόνες, εσωτερικά και εξωτερικά γεννητικά όργανα) που αξιοποιούνται από την ιατρική κοινότητα για να αναθέσουν σε ένα άτομο το φύλο κατά τη γέννηση του. Το βιολογικό φύλο αναφέρεται και καλύπτει όλη την ποικιλία καταστάσεων, εκ των οποίων συνηθέστερες είναι η θηλυκή (π.χ. κόλπος, κλειτορίδα, XX χρωμοσώματα, ανάπτυξη στήθους κλπ) και η αρσενική (π.χ. πέος, όρχις, XY χρωμοσώματα κλπ). Κάποια

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

άτομα δεν αποδέχονται την έννοια του βιολογικού φύλου και κάνουν λόγο μόνο για βιολογικά-ανατομικά χαρακτηριστικά.

Ταυτότητα φύλου: Η ταυτότητα φύλου αναφέρεται στον ατομικό και εσωτερικό τρόπο που βιώνεται το κοινωνικό φύλο (gender) από κάθε άτομο και που μπορεί να συμπίπτει ή όχι με το αποδοθέν κατά τη γέννησή του φύλο.

Έκφραση φύλου: Η έκφραση φύλου αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους ένα άτομο εκδηλώνει αρρενωπότητα, θηλυκότητα ή άλλες έμφυλες συμπεριφορές στο κοινωνικό επίπεδο. Έκφραση φύλου αποτελούν χαρακτηριστικά όπως το χτένισμα, το ντύσιμο ή η κινησιολογία ενός ατόμου.

Σύστημα δημιουργίας κοινωνικού φύλου: Πρόκειται για το πλέγμα των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δομών, που συντηρούν και αναπαράγουν διαφορετικούς και διακριτούς ρόλους σε γυναίκες και άνδρες.

Έμφυλα στερεότυπα: Τα στερεότυπα γενικότερα είναι αυστηροί και άκαμπτοι όροι που περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των μελών μιας κοινωνικής ομάδας. Αποτελούν «προκατασκευασμένες» πεποιθήσεις, παράγωγα υπερβολικών ή υπεραπλουστευμένων κρίσεων για άτομα, ομάδες, καταστάσεις. Τα έμφυλα στερεότυπα αποτελούν υποκατηγορία των στερεοτύπων και στηρίζονται στις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις για τα φύλα. Για παράδειγμα στα έμφυλα στερεότυπα εντάσσονται οι πεποιθήσεις ότι οι άνδρες είναι καταλληλότεροι

Σεξισμός & Πατριαρχία

Σεξισμός: Όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει το σύνολο των (κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, δικαστικών, συμβολικών) θεσμών, αλλά και ατομικών ή συλλογικών συμπεριφορών, που εκφράζουν, διαιωνίζουν και νομιμοποιούν την κυριαρχία των ανδρών σε βάρος των γυναικών. Παράγωγα του σεξισμού αποτελούν και η ομοφοβία, η αμφιφοβία και η τρανσφοβία.

Πατριαρχία: Η πατριαρχία αποτελεί το σύστημα εκείνο που ιστορικά οργανώνει και αναπαράγει σε κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό επίπεδο τις έμφυλες σχέσεις εξουσίας, τις άνισες και κυριαρχικές δηλαδή σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών φύλων, της επικράτησης μιας ανδροκρατικής αντίληψης εις βάρος των γυναικών και όσων δεν ταυτίζονται με αυτή.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

Επιτελεστικότητα

Η Judith Butler το 1990, με τη θεωρία της επιτελεστικότητας αμφισβητεί σθεναρά την ευθεία ταύτιση του βιολογικού με το κοινωνικό φύλο καθώς και την μορφή σεξουαλικότητας που αποδίδεται σε αυτό. Για την Butler, όχι μόνο το κοινωνικό αλλά και το βιολογικό φύλο είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κανονιστικών πρακτικών.

Διότι, το κοινωνικό φύλο είναι «πράττειν» και όχι «είναι». Δεν εκφράζει το ποιος είσαι αλλά τι πράττεις. Επομένως, όταν το κοινωνικό φύλο εκφράζεται με έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο, εν τέλει επαναδημιουργείται και ενσωματώνεται στην κοινωνική συνείδηση. Έτσι, το θεωρούμενο «βιολογικό» φύλο (αρσενικό, θηλυκό) δεν είναι το υπόβαθρο ή η βάση για την παραγωγή του κοινωνικού φύλου (άνδρας, γυναίκα) αλλά το αποτέλεσμά του.

Πώς γίνεται να δομείται κοινωνικά κάτι βιολογικό, όπως το φύλο; Τα χαρακτηριστικά του (κοινωνικού) φύλου στο σύνολό τους, απαντά η Butler, αντί να αποτελούν την έκφραση ή την εξωτερίκευση κάποιας προϋπάρχουσας «ουσίας», συγκροτούνται σταδιακά στην επιφάνεια του σώματος, μέσω μιας συλιζαρισμένης επανάληψης κινήσεων και πράξεων. Τέτοιες επαναλαμβανόμενες κινήσεις, χειρονομίες, στάσεις και πράξεις παράγουν την εντύπωση μιας βαθύτερης και «αληθινής» ή «αυθεντικής» έμφυλης ταυτότητας, η οποία ενώ μοιάζει να είναι η γενεσιουργός τους αιτία, στην πραγματικότητα είναι το αποτέλεσμα τους.

Διαθεματικότητα

Σύμφωνα με το Oxford Learner's Dictionary, ως διαθεματικότητα ορίζεται «η αλληλένδετη φύση των κοινωνικών κατηγοριοποιήσεων όπως η φυλή, η τάξη και το φύλο που θεωρείται ότι δημιουργούν αλληλεπικαλυπτόμενα και αλληλεξαρτώμενα συστήματα διάκρισης και μειονεκτημάτων»

Ο όρος στα αγγλικά (intersectionality) περιγράφει 'σταυροδρόμια' και προέκυψε από τη θεωρητικό Kimberlé Crenshaw.

Μιλώντας λοιπόν για διαθεματικότητες στον φεμινισμό, εννοούμε πως η φεμινιστική μας σκοπιά περνάει μέσα από τον φακό πολλαπλών στοιχείων: φυλή, σεξουαλικότητα, αναπηρία, τάξη κ.ο.κ. Οι διαθεματικότητες αυτές περιλαμβάνουν το σύνολο των συστημικών καταπίεσεων και διακρίσεων.

Αυτές οι δομές της καταπίεσης δεν μπορούν παρά να εξετάζονται παράλληλα με έμφαση στα σημεία που τέμνονται άμεσα. Στο πλαίσιο του φεμινισμού, και δεδομένου ότι, ιστορικά, το

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

κίνημα είχε και έχει τραγικούς αποκλεισμούς ομάδων (μαύρες γυναίκες, τρανς γυναίκες, φτωχές γυναίκες), οφείλουμε να κοιτάμε όλες τις παραμέτρους. Οφείλουμε να εξετάζουμε όλες τις σκοπιές και να περιλαμβάνουμε όσες περισσότερες ομάδες μπορούμε.

Το πλήθος των διαφορετικών φωνών και οπτικών μπορούν μόνο να εμβαθύνουν την κατανόηση και να κάνουν τις απόψεις και τις οπτικές μας πιο ανθρώπινες και πιο δυνατές.

Στην ουσία αποτελεί κριτική απέναντι στο λευκό φεμινισμό του 1ου και 2ου φεμινιστικού κύματος, και δεν είναι λίγοι αυτοί που υποστηρίζουν ότι συνιστά τη μεγαλύτερη προσφορά της φεμινιστικής θεωρίας στις κοινωνικές σπουδές.

Η διαθεματική φεμινιστική προσέγγιση επιχειρεί να φανερώσει τις διαφορετικές εμπειρίες έμφυλης βίας. Συγκεκριμένα, εξετάζει αφενός τον τρόπο με τον οποίο οι πολλαπλές πτυχές της ταυτότητας (π.χ. φύλο, φυλή, κοινωνική τάξη, σεξουαλικότητα, αρτιμέλεια) τοποθετούν τα υποκείμενα, εν προκειμένω τις γυναίκες, μέσα στο «πλέγμα κυριαρχίας», και αφετέρου τα μειονεκτήματα ή τα προνόμια που η θέση αυτή συνεπάγεται (Ζαββού, 2021).

Στην πραγματικότητα, για τους εκπροσώπους της διαθεματικής σχολής, οι κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις δεν υφίστανται ανεξάρτητα, αντιθέτως αλληλεπιδρούν με τους θεσμούς και τους μηχανισμούς εξουσίας δημιουργώντας συγκοινωνούντα συστήματα καταπίεσης.

Κατά την Matsuda (1991), ένας απλός τρόπος για να κατανοήσει κανείς τη διασύνδεση όλων των μορφών καθυπόταξης είναι «το να θέτει το άλλο ερώτημα», δηλαδή «όταν γίνεται λόγος για τον ρατσισμό να ρωτάει κανείς «πού εντοπίζεται η πατριαρχική αντίληψη σε αυτόν;», όταν γίνεται λόγος για τον σεξισμό να ρωτά κανείς ακόμη «που εντοπίζεται ο ετεροσεξισμός σε αυτόν;», όταν γίνεται λόγος για την ομοφοβία να ρωτά κανείς «που εντοπίζεται η ταξικότητα σε αυτήν;»».

Αξίζει να επισημανθεί πως το επίδικο της διαθεματικότητας δεν είναι μόνο να προσδιορίσει ποια άτομα ή κοινωνικές ομάδες είναι περισσότερο περιθωριοποιημένες σε ένα συγκριτικό πλαίσιο ανάλυσης, αλλά κυρίως το πώς μορφές συστημικής βίας διαφαίνονται στην πραγματικότητα ως αλληλένδετες και έμφυλα, φυλετικά και ταξικά προσδιορισμένες.

Επιπρόσθετα, η διαθεματική σκέψη επισημαίνει την αναποτελεσματικότητα οποιουδήποτε μονοδιάστατου μέτρου/μηχανισμού να αντιμετωπίσει την κοινωνική αδικία (Crenshaw, 1989). Πέραν αυτού, ορισμένοι θεωρητικοί αμφισβητούν εν γένει την ικανότητα των υφιστάμενων θεσμών και δομών να επιληφθούν του ζητήματος, υπό την έννοια ότι αποτελούν καταρχήν εκφραστές και συμμετοχοί του «καθεστώτος ανισότητας». Ειδικότερα, η θέση αυτή

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

αποτυπώνεται στο πλαίσιο της από-αποικιακής και μετά-αποικιακής κριτικής, όπου η διαθεματικότητα έρχεται να λειτουργήσει ως εργαλείο αναγνώρισης και αποδόμησης των θεσμών εκείνων της αποικιοκρατίας που (ανα)παράγουν την έμφυλη-ρατσιστική βία.

Παράλληλα, με αφορμή τα σύγχρονα προσφυγικά και μεταναστευτικά κύματα, η διαθεματική προβληματική εισχωρεί και στις πολιτισμικές σπουδές, αναδεικνύοντας την πολύ-ασθένεια του έθνους-κράτους και της παγκοσμιοποιημένης καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων, αλλά και «τη δυνατότητα αντίστασης στις δυναμικές κατασκευής ετερότητας στον σύγχρονο μετά-αποικιακό κόσμο οι οποίες δημιουργούνται μέσω της φυλετικοποίησης, της μειονοτοποίησης και της οριενταλοποίησης» (Ζαββού, 2021).

Κατορθώνει, με αυτόν τον τρόπο, να καταρρίψει ταυτόχρονα αντιλήψεις που προσδιορίζουν τις γυναίκες του αναπτυσσόμενου κόσμου ως «παραδοσιακές» ή και «παθητικά θύματα» και να επισημάνει την αυξημένη ευαλωτότητα που συνεπάγεται η «in transit» ταυτότητα για τις θηλυκότητες σε μια «νεωτερικότητα χωρίς σύνορα» (La Barbera, 2012).

Ο/η/το ειδικός/ή/ό σε θέση εξουσίας

χώρος για προσωπικές σημειώσεις.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Έμφυλη βία

Η έμφυλη βία είναι ένα καθημερινό, παγκόσμιο φαινόμενο, που πλήττει στη συντριπτική πλειοψηφία γυναίκες και νεαρά κορίτσια, αλλά και ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα. Περιλαμβάνει οποιαδήποτε επιβλαβή πράξη, κατά της αξιοπρέπειας και της ακεραιότητας όσων την υφίστανται. Μπορεί να τελεστεί τόσο σε ιδιωτικό όσο και σε δημόσιο χώρο (σπίτι, εργασία, Μέσα Μαζικής Μεταφοράς κλπ), στρεφόμενη εναντίον της θέλησης του ατόμου.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

Διακρίνεται από τις άλλες μορφές βίας καθώς πηγάζει από την ιστορικά διαπιστωμένη ανισότητα στις σχέσεις κοινωνικής ισχύος/εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών, η οποία οδήγησε στην κυριαρχία των ανδρών επί των γυναικών και στις διακρίσεις σε βάρος τους.

Η έμφυλη βία προκαλεί σωματικά, σεξουαλικά ή ψυχικά τραύματα. Στο ακρότατο όριο της μπορεί να οδηγήσει σε γυναικοκτονία. Ακόμη και οι απειλές τέτοιων πράξεων, ο εξαναγκασμός ή/και η στέρηση ελευθερίας – αποτελούν έμφυλη βία. Εμπεριέχει τη χρήση υπαρκτής ή υποτιθέμενης δύναμης – εξουσίας και χρησιμοποιείται ως μέσο άσκησης κοινωνικού ελέγχου, τιμωρίας και «σωφρονισμού» των ατόμων που την υφίστανται.

Η έμφυλη βία σε όλες της τις μορφές συνιστά ποινικό αδίκημα (συχνά κακουργηματική πράξη) και τιμωρείται αυστηρότατα από την ελληνική νομοθεσία. Μάλιστα με την επικύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από την Ελλάδα (2018), αποτυπώνονται πλέον με συστηματοποιημένο τρόπο και ποινικοποιούνται μορφές έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, που ως τώρα δεν αναγνωρίζονταν νομικά ως τέτοιες (stalking, οικονομική βία, Ακρωτηριασμός Γυναικείων Γεννητικών Οργάνων, εξαναγκαστικός γάμος).

Μορφές έμφυλης βίας

Λεκτική, σωματική, ψυχολογική / συναισθηματική κακοποίηση, βιασμός, σεξουαλική βία, σεξουαλική παρενόχληση, εμπορία ανθρώπων (human trafficking), σεξουαλική εκμετάλλευση, οικονομική βία, εξαναγκαστικός γάμος, Ακρωτηριασμός Γυναικείων Γεννητικών Οργάνων, stalking.

Γυναικοκτονία: Πρόκειται για ανθρωποκτονία γυναικών, από πρόθεση, επειδή είναι γυναίκες. Συνιστά ακραία μορφή έμφυλης και σεξιστικής βίας. Διαπράττεται με κίνητρο την άσκηση κοινωνικού ελέγχου στα σώματα, αλλά και τις επιλογές των γυναικών. Στην ουσία οι γυναικοκτονίες είναι εγκλήματα που στηρίζονται στις βαθιά εμπεδωμένες κοινωνικές αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες οι γυναίκες πρέπει να είναι υποτελείς στην ανδρική εξουσία, ενώ δυνητικά μπορούν να «τιμωρηθούν» και να «σωφρονιστούν» μέσω της βίας. Δράστης –στην πλειοψηφία των περιπτώσεων– είναι ο (πρώην ή νυν) σύζυγος ή σύντροφος. Συνήθως ο δράστης είχε μακροχρόνια κακοποιητική συμπεριφορά απέναντι στη σύζυγο, που είναι συχνά σε θέση οικονομικής αδυναμίας.

Η γυναικοκτονία συνιστά διακριτό αδίκημα που παλιότερα συγκαλύπτονταν πίσω από τον όρο «εγκλήματα τιμής» και αργότερα από τον όρο «εγκλήματα πάθους». Καταγράφηκε για πρώτη φορά ως όρος το 1976 από την κοινωνιολόγο Νταϊάνα Ράσελ (Diana E. H. Russel)

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

και υιοθετήθηκε από την εγκληματολογία, μετά το 1992, χάρη στο βιβλίο «Femicide: the politics of woman killing», μια συλλογή δοκιμίων που επιμελήθηκαν η εγκληματολόγος Τζιλ Ράντφορντ (Jill Radford) και η κοινωνιολόγος Νταϊάνα Ράσελ (Diana E. H. Russell).

Σωματική βία: Κάθε πράξη σωματικής κακοποίησης, που δεν έχει σεξουαλική φύση, και έχει ως κατάληξη τον πόνο, τη δυσφορία και την πρόκληση βλαβών στο άτομο που τη βιώνει. Συγκεκριμένα: χαστούκια, σπρώξιμο, τράβηγμα από τα μαλλιά, χτυπήματα με τα χέρια ή άλλα αντικείμενα σε όλο το σώμα ή σε σημεία του σώματος (αγκωνίες, κλωτσιές, μπουινές κ.λπ.), κοψίματα ή κάψιμο σημείων του σώματος, πνίξιμο, πυροβολισμός, επιθέσεις με οξύ/χημικά.

Ψυχολογική/συναισθηματική βία: Πρόκειται για συστηματική, επίπονη και διαβρωτική διαδικασία που οδηγεί το άτομο σε διανοητική και συναισθηματική οδύνη ή βλάβη. Ως ψυχολογική και συναισθηματική κακοποίηση αναφέρεται ένα σύνολο ενεργειών: πρώτον ο εκφοβισμός και οι απειλές για σωματική ή σεξουαλική βία. Συχνότατα ο θύτης απειλεί ότι θα βλάψει το θύμα ή την οικογένειά του, ότι θα πάρει την κηδεμονία των παιδιών ή ότι θα αυτοκτονήσει. Δεύτερον, η συστηματική ταπείνωση και διαρκής κριτική, η δημιουργία ενοχών στην/στον σύντροφο, και ο αδιάκοπος έλεγχος της προσωπικής της ζωής. Τρίτον, η προσπάθεια απομόνωσης του θύματος, από τον οικογενειακό/φιλικό/συγγενικό περίγυρο. Τα παραπάνω στοχεύουν στη μείωση της αυτοπεποίθησης, την υπονόμευση της αυτοεκτίμησης και αυτεξουσιότητας του θύματος, σε σημείο που το ίδιο να αμφιβάλλει για την ψυχική του διαύγεια και να πιστεύει ότι είναι υπεύθυνο και ένοχο για την κακοποίηση που δέχεται.

Λεκτική βία: Η λεκτική βία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την ψυχολογική κακοποίηση. Προκαλεί πόνο και ψυχική οδύνη στα θύματα. Εμπεριέχει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών που ξεκινούν από φωνές, απειλές και εξυβρίσεις και φτάνουν ως το λεκτικό εξευτελισμό και την τρομοκράτηση του θύματος. Στόχος της λεκτικής κακοποίησης είναι η χειραγώγηση διαμέσου του φόβου και ο έλεγχος πάνω στη ζωή του ατόμου. Οι προσβολές, οι κατηγορίες, οι μομφές, η δυσφήμιση, η επίρριψη ευθυνών για την κακοποιητική συμπεριφορά στο θύμα, οι συνεχείς επικρίσεις, η λεκτική υποβάθμιση και υπονόμευση της αυτοπεποίθησης, αποτελούν μερικά μόνο πρόσωπα αυτού του πολύπλοκου φαινομένου. Αν και είναι η πιο συνηθισμένη μορφή κακοποίησης, δεν αντιμετωπίζεται με την ίδια σοβαρότητα όπως οι άλλες μορφές έμφυλης βίας, γιατί δεν υπάρχουν ορατές αποδείξεις πως έχει συμβεί και ο θύτης μπορεί να παραπλανά, διατηρώντας άψογη συμπεριφορά στο δημόσιο χώρο.

Οικονομική βία: Η στέρηση πόρων, ευκαιριών, αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό να καταστεί το θύμα εξαρτημένο και χειραγωγούμενο από το θύτη. Συνήθως, η οικονομική βία

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

εντός της σχέσης αποσκοπεί στον έλεγχο της συντρόφου προκειμένου να αισθανθεί ανίσχυρη και αδύναμη να εγκαταλείψει τον κακοποιητικό δεσμό.

Η οικονομική βία ασκείται με πολλούς τρόπους: Πρώτον, τη στέρηση του δικαιώματος για οικονομική αυτονομία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απαγόρευση ή παρεμπόδιση του δικαιώματος στην εργασία. Δεύτερον, τον έλεγχο των περιουσιακών στοιχείων και του εισοδήματος του θύματος. Ο θύτης μπορεί να αποσπά το μισθό του θύματος ή να του αρνείται την κατά βούληση αξιοποίησή του, να το αποκλείει από χρηματοπιστωτικούς πόρους (π.χ. παρακράτηση τραπεζικής κάρτας), να εξαναγκάζει το θύμα να παίρνει δάνειο στο όνομά του, να μην του επιτρέπει την πρόσβαση στο οικογενειακό εισόδημα ή να αποφασίζει για κοινούς πόρους χωρίς την ενημέρωση της συντρόφου. Τρίτον, η αποστέρηση του θύματος από αναγκαία εισοδήματα για την κάλυψη των βασικών του αναγκών. Τέλος, μορφές οικονομικής βίας αποτελούν και η παρεμπόδιση της χρήσης αντισυλληπτικών, αλλά και η δημιουργία εμποδίων στην πρόσβαση σε κοινωνικά αγαθά (παιδεία, υγεία κ.λπ.).

Σεξουαλική βία: Σεξουαλική βία είναι οποιαδήποτε σεξουαλική πράξη, αλλά και απόπειρα τέτοιας πράξης, χωρίς την εκούσια και ελεύθερη συναίνεση του θύματος. Κατά την άσκησή της, συχνά (αλλά όχι πάντα) χρησιμοποιείται σωματική βία, εξαναγκασμός, αλλά και απειλές βίας, προκαλώντας βλάβες στο θύμα. Κάτω από την ομπρέλα της σεξουαλικής βίας συμπεριλαμβάνονται τόσο ο βιασμός/απόπειρα βιασμού, η σεξουαλική κακοποίηση, η σεξουαλική παρενόχληση, όσο και η εμπορία ανθρώπων, η σεξουαλική εκμετάλλευση, ο Ακρωτηριασμός Γυναικείων Γεννητικών Οργάνων, η καταναγκαστική εγκυμοσύνη και οι εξαναγκαστικές εκτρώσεις.

Στο ορισμό της σεξουαλικής βίας κατατάσσονται και τα ανεπιθύμητα σεξουαλικά σχόλια ή οι αντίστοιχες κινήσεις, όπως μη επιθυμητό φίλημα, άγγιγμα γεννητικών οργάνων ή/και άλλων ιδιωτικών σημείων του σώματος κ.ά. Η σεξουαλική βία μπορεί να ασκηθεί από οποιοδήποτε άτομο ανεξάρτητα από τη σχέση του με το θύμα, τόσο στο χώρο κατοικίας, εργασίας αλλά και το δημόσιο χώρο.

Βιασμός: Ο εξαναγκασμός ατόμου χωρίς την ελεύθερη, εκούσια και αβίαστη συναίνεσή του, σε συνουσία ή σε άλλη ασελή πράξη ή ανοχή τέτοιας πράξης. Ο βιασμός είναι η σεξουαλική έκφραση της έμφυλης βίας, συχνά και με τη χρήση σωματικής βίας ή/και απειλής, και όχι η βίαιη έκφραση της σεξουαλικότητας. Αποτελεί έγκλημα εξουσίας και επιβολής που προκαλεί διαφόρων ειδών βλάβες στα θύματα, ενώ ταυτόχρονα πλήττει βάναισα την προσωπικότητα και την αξιοπρέπειά τους. Με βάση την ελληνική νομοθεσία (2006), βιασμός μπορεί να τελεστεί και εντός του γάμου, αποτελώντας ποινικό αδίκημα.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

Ακρωτηριασμός γυναικείων οργάνων: Μορφή σεξουαλικής βίας που αφορά στη μερική ή ολική αφαίρεση των εξωτερικών γυναικείων γεννητικών οργάνων. Πρόκειται για επιβλαβή πρακτική που εφαρμόζεται παράνομα, τόσο σε χώρες που αποτελεί «παράδοση» (π.χ. χώρες της υποσαχάριας Αφρικής), όσο και σε χώρες της ΕΕ. Την υφίστανται κυρίως κορίτσια ηλικίας μεταξύ πέντε και οχτώ ετών.

Δεν αποτελεί σε καμιά περίπτωση ιατρική πράξη, μιας και δεν ακολουθεί κανένα ιατρικό πρωτόκολλο, ενώ δεν έχει κανένα ιατρικό όφελος. Αντίθετα επιφέρει ανεπανόρθωτες βλάβες στη σωματική και ψυχική υγεία, αλλά και τη σεξουαλική ζωή των γυναικών. Πρόκειται για κατάφωρη παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ παραβιάζει και το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση και σεξουαλικότητα των θυμάτων. Στην ουσία συνιστά ένα από τα πιο ακραία εργαλεία καθυπόταξης των γυναικών, απότοκο της έμφυλης καταπίεσης.

Εξαναγκαστικός γάμος: Οποιοσδήποτε γάμος διεξάγεται χωρίς την πλήρη συναίνεση και των δύο μερών. Συνήθως κατά την τέλεσή του χρησιμοποιείται πίεση για να καμφθεί η θέληση του ενός απόμυ.

Πρόωρος γάμος: Κάθε μορφή γάμου που συμπεριλαμβάνει ένα άτομο μικρότερο των 18 ετών. Οι περισσότεροι πρόωροι γάμοι έχουν τη συγκατάθεση των γονέων.

Εμπορία ανθρώπων: Το human trafficking είναι ένα ειδικό έγκλημα έμφυλης βίας, που παραβιάζει την έννοια της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας. Μέσω βίας, απειλών, απαγωγών, εξαναγκασμού, αλλά και εξαπάτησης και κατάχρησης της ευάλωτης θέσης του άλλου προσώπου, εκατομμύρια άνθρωποι (κυρίως γυναίκες και παιδιά) στρατολογούνται, ξεριζώνονται από τις εστίες τους, κρατούνται έγκλειστοι/ες, διακινούνται σαν να ήταν εμπορεύματα, με ένα και μοναδικό σκοπό την οικονομική εκμετάλλευση. Το καθεστώς εξαναγκαστικής πορνείας ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, η αναγκαστική εργασία, η αναγκαστική επαιτεία, το καθεστώς δουλείας ή παρόμοιων με αυτήν πρακτικών, οι εξαναγκαστικοί γάμοι παιδιών, αλλά και η αφαίρεση σωματικών οργάνων, αποτελούν μορφές της εμπορίας ανθρώπων.

Σεξουαλική εκμετάλλευση / εξαναγκαστική σεξεργασία: Στον ορισμό της σεξουαλικής εκμετάλλευσης εντάσσεται η εξαναγκαστική πορνεία ή η ανταλλαγή σεξουαλικής χάρης με υλικά αγαθά, υπηρεσίες και υποστήριξη. Ως επί το πλείστον, τα θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια, αλλά και έφηβα αγόρια, που δεν μπορούν να καλύψουν τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες. Στόχος αυτής της μορφής έμφυλης βίας είναι η εξασφάλιση (οικονομικού, κοινωνικού, πολιτικού) κέρδους από το θύμα. Συχνά ο θύτης

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

καταχράται τη θέση και την εξουσία του, αλλά και την ευαλωτότητα ή την εμπιστοσύνη του θύματος.

Σεξουαλική παρενόχληση: Οποιαδήποτε μη επιθυμητή λεκτική ή σωματική συμπεριφορά με σεξουαλικό κίνητρο, η οποία θεωρείται προσβλητική από την/τον αποδέκτη. Η σεξουαλική παρενόχληση μπορεί να λάβει χώρα στο εργασιακό περιβάλλον, σε χώρους εκπαίδευσης, αθλητισμού, θρησκευτικής λατρείας, σε κοινωνικά ιδρύματα, καθώς και σε οποιοδήποτε τομέα της κοινωνικής ζωής, όπου η ιεραρχία και οι σχέσεις εξουσίας μπορούν να αποτελούν παράγοντες ευαλωτότητας και θυματοποίησης.

Δράστες της σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας μπορεί να είναι εργοδότες, προϊστάμενοι ή συνάδελφοι. Η συστηματική και κατ' εξακολούθηση σεξουαλική παρενόχληση έχει σοβαρές ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες στη ζωή του ατόμου που την υφίσταται. Δημιουργεί ανασφαλές, αβέβαιο και επικίνδυνο εργασιακό περιβάλλον, καθώς συντελεί στη δημιουργία κλίματος ντροπής, αμηχανίας, περιορισμού, ακόμα και ταπείνωσης ή εχθρικότητας, που γίνεται ασφυκτικό για το παρενοχλούμενο άτομο.

Συχνά αυτοί που ασκούν σεξουαλική παρενόχληση, χρησιμοποιούν την απόρριψη ή την αποδοχή της συμπεριφοράς τους, για να επηρεάσουν την πρόσβαση του παρενοχλούμενου ατόμου στην επαγγελματική κατάρτιση, στη συνέχιση της απασχόλησης, στην προαγωγή, στο μισθό ή στις συνθήκες εργασίας.

Stalking: Το stalking (παρενοχλητική παρακολούθηση) καλύπτει μια γκάμα από ανεπιθύμητες, σκόπιμες, επαναλαμβανόμενες και επίμονες παρενοχλητικές συμπεριφορές και πράξεις, που προκαλούν φόβο, τρόμο ή ανησυχία στο παρενοχλούμενο άτομο. Οι συμπεριφορές αυτές εκδηλώνονται άλλες φορές άμεσα και άλλες έμμεσα. Σε αυτό το πλαίσιο, το θύμα καλείται να αντιμετωπίσει, παρά την εκπεφρασμένη αντίθετη βούλησή του: επίμονα τηλεφωνήματα, μηνύματα, emails· παρακολούθηση ή/και εισβολή στο οικογενειακό, κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον· προσέγγιση των οικείων του· ψευδείς κατηγορίες, απειλές, εκδικητική πορνογραφία και μια σειρά άλλων παραβιαστικών συμπεριφορών. Πρόκειται, αναμφίβολα, για επικίνδυνο φαινόμενο που πρόσφατα θεωρείται, και στη χώρα μας, ποινικό αδίκημα.

Επιπλέον χρήσιμοι όροι

Επιζήσασα/ών/όν, θύμα: Άτομο που έχει βιώσει έμφυλη βία. Οι όροι «θύμα» και «επιζήσασα/ών» μπορούν να χρησιμοποιηθούν εξίσου. Ο πρώτος προτιμάται κυρίως στο νομικό και τον ιατρικό τομέα, ο δεύτερος σε τομείς όπως η ψυχολογική και κοινωνική

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

υποστήριξη. Στη δεύτερη περίπτωση υποδηλώνει το ψυχικό σθένος και την ανθεκτικότητα του ατόμου που βιώνει/βίωσε έμφυλη βία.

Δράστης: Άτομο, ομάδα ατόμων ή θεσμός που ασκεί άμεσα ή στηρίζει με οποιονδήποτε τρόπο την κακοποίηση ή την άσκηση έμφυλης βίας σε άλλο άτομο. Οι δράστες διαθέτουν πραγματική ή υποτιθέμενη ισχύ και με τις πράξεις τους ασκούν έλεγχο στα θύματά τους.

Αποκάλυψη: Αναφέρεται στην αποκάλυψη ενός περιστατικού έμφυλης βίας. Συχνά άτομα που έχουν επιζήσει τέτοιων περιστατικών διστάζουν να τα αποκαλύψουν ή να ζητήσουν βοήθεια.

Συναίνεση: Αποδοχή ή συγκατάθεση μετά από ώριμη σκέψη σε κάποια πράξη. Το άτομο κατανοεί πλήρως τις συνέπειες της συναίνεσής του και συμφωνεί ελεύθερα, χωρίς καμία πίεση ή εξαναγκασμό.

Ψυχολογιοποίηση

Κατά την άποψη του Moscovici, το μυστήριο- και η δύναμη-της πειθούς έγκειται λιγότερο στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τα οποία μπορεί να διαθέτουν οι κάθε λογής εταίροι της αλληλεπίδρασης που υποτείνει κάθε διαδικασία κοινωνικής επιρροής, και περισσότερο στους κοινωνιοψυχολογικούς μηχανισμούς που προσδιορίζουν το πώς προσλαμβάνονται και υπερτερούν τα χαρακτηριστικά αυτά. Εάν υπάρχει μια ψυχική δύναμη που κινητοποιείται σε αυτές τις περιπτώσεις, αυτή συνοψίζεται ολόκληρη στην ψυχολογική ερμηνεία στην οποία οδηγεί κάθε απόπειρα επιρροής.

Με απλούστερα λόγια, λοιπόν, η ψυχολογιοποίηση είναι μια διαδικασία κατά την οποία αποδίδονται ατομικής απόχρωσης χαρακτηριστικά (συναισθήματα, στάσεις, αξίες) σε κοινωνικά φαινόμενα, αποδυναμώνοντάς τα.

Χρειάζεται διαρκής φωτισμός, διερεύνηση και ανάδειξη της διαθεματικότητας, αλλά και των συστημάτων δημιουργίας κοινωνικών φύλων για την ανάδειξη του φαινομένου της βίας.

Ανθεκτικότητα

Οι πρώτες θεωρήσεις για τα αίτια της καλύτερης προσαρμογής υπονοούσαν ότι τα ψυχικά ανθεκτικά παιδιά κατέχουν κάποιες υπερδυνάμεις, που τα καθιστούν απρόσβλητα στην ψυχοπαθολογία. Αυτή η “συνηθισμένη μαγεία” άλλαξε τον τρόπο που εξετάζουμε την ψυχοπαθολογία και τις παρεμβάσεις σε αυτή.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477

Αναφέρεται στην καλή προσαρμογή του ατόμου, παρά την έκθεσή του σε σοβαρές απειλές για την ανάπτυξη ή την προσαρμογή του και η έρευνα επικεντρώνεται στις διεργασίες που οδηγούν σε αυτή την καλή προσαρμογή (Masten, 2001). Η αντιξοότητα που θέτει σε κίνδυνο την προσαρμογή και ανάπτυξη του ατόμου μπορεί να υπάρξει στο παρελθόν ή στο παρόν.

Δύο προϋποθέσεις:

- ύπαρξη κάποιας απειλητικής για την προσαρμογή και ανάπτυξη συνθήκης
- θετική έκβαση της προσαρμογής του ατόμου παρά τη συνθήκη αυτή.

Η ψυχική ανθεκτικότητα δεν αφορά μόνο τα άτομα, αλλά και τα συστήματα μέσα στα οποία κινούνται τα άτομα, όπως είναι το σχολείο ή η κοινότητα.

Η θετική προσαρμογή ορίζεται βάσει κριτηρίων ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο του ατόμου και ουσιαστικά αφορά την λειτουργικότητά του. Τα κριτήρια αυτά είναι διττά:

- εξωτερικοί παράγοντες (καλή επίδοση στο σχολείο, φιλίες με ομήλικα άτομα κλπ)
- εσωτερική υποκειμενική αίσθηση ευημερίας του ατόμου (απουσία συμπτωμάτων άγχους, κατάθλιψης, υψηλή αυτοεκτίμηση κλπ).

Τα κριτήρια της θετικής προσαρμογής διαχωρίζονται ανάμεσα στην επιτυχή εκπλήρωση των αναπτυξιακών επιτευγμάτων και την απουσία συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας.

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην θετική προσαρμογή χωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- Προωθητικοί παράγοντες: χαρακτηριστικά ή καταστάσεις που σχετίζονται με θετικά αποτελέσματα στην προσαρμογή, ανεξάρτητα από την ύπαρξη κινδύνων ή αντιξοότητας (νοημοσύνη, υψηλό οικονομικό επίπεδο, χαρακτηριστικά με υψηλή κοινωνική αναγνώριση, αρτιμέλεια κλπ).
- Προστατευτικοί παράγοντες: οι ιδιότητες ενός ατόμου ή μιας κατάστασης που συνδέονται με τη θετική προσαρμογή αφού έχει προκύψει η αντιξοότητα.

Co-funded by
the European Union

Erasmus+ 2022-1-EL01-KA210-VET-000082477